

УГОЛОВНОЕ ПРАВО, УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

УДК 343.53

СИСТЕМА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

Христина ЗАВАДА,

аспірант кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1
Львівського державного університету внутрішніх справ

SUMMARY

The article reviews main features of legal system of criminal law protecting interests of Ukraine in sphere of national security. Highlights the problematic aspects of study said concept through the analysis of scientific developments and current legislation. We give definitions of «system of crimes that infringe on interests of Ukraine in field of national security», «national security», «national security», «mercenary». Proposed classification of system of crime specific to legislator main real and potential threats to Ukraine's interests in sphere of national security and, depending on characteristics of criminal protection of these social relations. Special attention is focused on need for existence of an effective criminal legal system to protect the interests of Ukraine in sphere of state security crimes some subjects, especially foreigners.

Key words: system of crimes that infringe on interests of Ukraine in field of public safety, national security, crimes against national security, security of Ukraine.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються основні законодавчі особливості кримінально-правової системи захисту інтересів України у сфері державної безпеки. Висвітлюються проблемні аспекти дослідження вказаного поняття через аналіз наукових напрацювань та положень чинного законодавства. Наводяться визначення понять «система злочинів, що посягають на інтереси України у сфері державної безпеки», «національна безпека», «державна безпека», «найманець». Пропонується класифікація досліджуваної системи злочинів залежно від визначених законодавцем основних реальних та потенційних загроз інтересам України у сфері державної безпеки, а також у залежності від особливостей кримінально-правової охорони вказаних суспільних відносин. Особлива увага зосереджується на необхідності існування ефективної кримінально-правової системи захисту інтересів України у сфері державної безпеки від злочинних посягань окремих суб'єктів, особливо іноземних громадян.

Ключові слова: система злочинів, що посягають на інтереси України у сфері державної безпеки, національна безпека, злочини проти основ національної безпеки, безпека України.

Постановка проблеми та актуальність теми. Злочини проти основ національної безпеки, серед яких мають місце і злочини проти інтересів України у сфері державної безпеки, вважаються найбільш небезпечними посяганнями на суспільні відносини, оскільки негативно впливають на належний стан забезпечення державної безпеки, обороноздатності, незалежності та суверенітету країни, її конституційного ладу. З огляду на розвиток нещодавніх геополітичних відносин набули гострої актуальності для нашої держави питання загрози територіальної цілісності та недоторканності, суверенітету, обороноздатності. Саме на етапі розбудови держави та активному процесі входження її в європейське співтовариство виникли загрози нормальному функціонуванню держави та відповідних її інститутів. З боку відповідних суб'єктів міжнародних правовідносин завдається непоправна шкода суспільним відносинам, які забезпечують існування України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави.

Мета дослідження. Наукові дослідження зі вказаної нами теми у різний час проводилися такими відомими науковцями, як: Е.І. Скакун, О.М. Гончаренко, Е.М. Лисицин, В.Б. Вагапов (досліджували питання національної безпеки, державної безпеки), В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, О.Ф. Бантишев, Г.В. Андрусів, В.К. Гришук, І.В. Зогуля, С.Я. Кравець, А.В. Кучера, В.О. Навроцький,

Ю.В. Баулін, О.С. Сутула (вивчали питання злочинів проти основ національної безпеки). Проте на сьогоднішній час окреслена проблема потребує додаткового глибокого дослідження. У державі не функціонують на належному рівні методи захисту суспільних відносин із кримінально-правової охорони національних інтересів та інтересів України у сфері державної безпеки, зокрема, від злочинних посягань через недостатню повну законодавчу базу. Також суперечливим є місце розташування цієї категорії злочинів у системі КК України, існує проблема у межах змісту і обсягу визначеності об'єкта кримінально-правової охорони. З огляду на наведені положення метою наукового дослідження виступає аналіз існуючої кримінально-правової системи захисту інтересів України у сфері державної безпеки та розробка пропозицій з метою усунення вказаних недоліків та проблемних питань.

Результати дослідження. Система злочинів проти інтересів України у сфері державної безпеки являє собою сукупність передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних винних діянь, вчинених суб'єктом злочину проти охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин. У даному випадку такими відносинами виступають суспільні відносини з охорони інтересів України у сфері державної безпеки. Ознакою системи є наявні елементи, взаємопов'язані між собою системоутворюю-

чими зв'язками – зв'язками в середині кримінального закону. Такими системоутворюючими зв'язками в нашому дослідженні ми вважаємо суспільні відносини з охорони державних інтересів України у сфері державної безпеки, що виступають об'єктом кримінально-правової охорони.

Згідно з чинними законодавчими положеннями родовим об'єктом злочинів проти основ національної безпеки України є суспільні відносини із забезпечення національної безпеки України у різних її сферах. Основним безпосереднім об'єктом окремого злочину виступає національна безпека у відповідній сфері: зовнішньополітичній, сфері державної безпеки, воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону, внутрішньополітичній, економічній, у соціальній та гуманітарній сферах, сфері цивільного захисту, екологічній, інформаційній сферах.

Законодавець при формулюванні положень Особливої частини Кримінального кодексу України на перше місце поставив розділ стосовно злочинів проти інтересів України, в той час як Конституцією України встановлено пріоритет держави в захисті особи – людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканності і безпеки. Крім того, положення Закону України «Про основи національної безпеки України» при роз'ясненні поняття «національна безпека» ставлять на перший план захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, а далі – суспільства і держави, що вказує на пріоритетність захисту інтересів особи та відповідає ідеї гуманізму сучасної демократичної держави. Саме тому варто привести у порядок розташування відповідних розділів Особливої частини КК України згідно з положеннями Основного Закону України, незважаючи на те, що поняття національної безпеки включає в себе поняття стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина.

Чинне законодавство дає таке тлумачення поняття національної безпеки – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, завдяки якій забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у різноманітних сферах життєдіяльності згаданих вище суб'єктів (детальний перелік містять нормативні положення ст. 1 ЗУ «Про основи національної безпеки») при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам. Поняття «державна безпека» є достатньо широким, оскільки охоплює стан відсутності загрози суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності держави, проте воно є вузьким за попереднє, оскільки стосується обмеженого кола об'єктів – лише держави. З огляду на таке визначення робимо висновок про те, що поняття «національна безпека» включає безпеку держави, безпеку суспільства, а також особи (людини і громадянина). Отже, об'єктом дослідження виступають суспільні відносини з кримінально-правової охорони інтересів України у сфері державної безпеки.

М.І. Хавронюк злочини проти основ національної безпеки України класифікує так: 1) проти основ національної безпеки у політичній сфері: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109 КК України); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України); посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України); 2) проти основ національної безпеки в інформаційній, економічній, науково-технологічній і воєнній сферах: державна зрада (ст. 111 КК України); шпигунство (ст. 114 КК України); 3) проти основ національної безпеки в економічній і воєнній сферах (ст. 114 КК України) [4, с. 243].

Для інших злочинів, які також опосередковано спрямовані на відносини, що в тій чи іншій мірі забезпечують національну безпеку, відсутня антидержавна мета та мотиви підірвати або послабити Українську державу, змінити її територіальну цілісність, конституційний лад тощо, тому вони розміщені в інших розділах кримінального закону.

З метою захисту інтересів України у сфері державної безпеки законодавець визначив ряд основних реальних та потенційних загроз інтересам України у сфері державної безпеки нормативними положеннями ст. 7 ЗУ «Про основи національної безпеки» [10].

Враховуючи вказані реальні та потенційні загрози інтересам України у сфері державної безпеки, систему злочинів можна класифікувати за конкретним об'єктом кримінально-правової охорони:

1) злочини, пов'язані з розвідувально-підривною діяльністю іноземних спецслужб – це публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, вчинені організованою групою (ч. 3 ст. 109 КК України); публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення умисних дій, що будуть вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, вчинені за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 110 КК України); фінансування дій, вчинених із метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, вчинені за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою (ч. 3, 4 ст. 102-2 КК України), шпигунство (ст. 114 КК України), розголошення державної таємниці за відсутності ознак державної зради або шпигунства (ст. 328 КК України);

2) загроза посягань із боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність (дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також змова про вчинення таких дій, публічні заклики до таких дій (ч. 1, 2 ст. 109 КК України), умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ст. 110 КК України);

3) загроза посягань на економічний потенціал України (умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму (ст. 209-1 КК України), нецільове використання бюджетних коштів, здійснення витратків бюджету чи надання кредитів із бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК України), маніпулювання на фондовому ринку (ч. 1, 2 ст. 222-1 КК України), незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232-1 КК України), незаконна приватизація державного майна (ст. 233 КК України); виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (ст. 199 КК України);

4) посягання на науково-технічний потенціал держави. З огляду на те, що суб'єктами авторського права є також інші фізичні та юридичні особи, які набули прав на твори відповідно до договору або закону [12], ми можемо говорити про те, що держава може виступати таким суб'єктом і, відповідно, бути потерпілою стороною. До цієї групи належать злочини, спрямовані на порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК України), порушен-

ня прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин (ст. 177 КК України), розголошення комерційної або банківської таємниці, що належить державі (ст. 232 КК України), незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України);

5) загроза посягань на оборонний потенціал України може бути реалізована у формі перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період (час ведення бойових дій, антитерористичних операцій, інших законних заходів із захисту державою своєї територіальної цілісності, недоторканності, конституційного ладу (ст. 114-1 КК України); передачі або збиранні відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативного розшуку, контррозвідальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330 КК України); розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втраті документів чи матеріалів, що містять такі відомості (за відсутності ознак державної зради (ст. 422 КК України);

6) кримінально-протиправні посягання на права і свободи громадян. В даному випадку мова йде про злочини, в яких основним об'єктом виступають відносини з приводу охорони інтересів України у сфері державної безпеки, а додатковим обов'язком – відносини з кримінально-правової охорони прав і свобод людини і громадянина (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, які призвели до загибелі людей (ч. 3 ст. 110 КК України); посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України), диверсія – дії спрямовані на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди здоров'ю людей, на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемії (ст. 113 КК України);

7) загроза поширення корупції в органах державної влади може реалізовуватися через такі злочинні дії – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України). Та найбільшою шкоди державній безпеці будуть завдавати вказані злочини, вчинені особами, котрі займають особливо відповідальне становище (Президентом України, Прем'єр-міністром України, членами Кабінету Міністрів України, іншими високопосадовцями, перелік яких міститься у примітці до ст. 368 КК України).

Питання загрози зрощення бізнесу і політики потребує окремого детального та глибокого дослідження. Положення Основного Закону вказують на те, що народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку [5]. Коли виникають обставини, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України повинен припинити таку діяльність або подати особисту заяву про складення повноважень народного депутата України у встановленому порядку. Це означає, що кримінально-правових методів ліквідації такого роду небезпеки у сфері державної безпеки не існує;

8) з метою запобігання існуванню загрози поширення організованої злочинної діяльності держава встановила кримінальну відповідальність за створення злочинної організації (ст. 255 КК України); сприяння учасникам злочинних організацій та укріплення їх злочинної діяльності

(ст. 256 КК України); створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, керівництво ними, фінансування та інші види матеріального забезпечення з метою їх незаконної діяльності (ст. 260 КК України);

9) злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, як загроза державним інтересам у сфері державної безпеки, передбачає пропаганду війни (ст. 436 КК України), планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України), порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України), геноцид (ст. 442 КК України);

10) загроза поширення міжнародного тероризму передбачає вчинення або погрозу вчинення терористичного акту з метою провокації міжнародного ускладнення (ст. 258 КК України), втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК України), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258-2 КК України), організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК України), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4 КК України), фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України);

11) загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України може проявлятися у незаконному поводженні з радіоактивними матеріалами (ядерними матеріалами (ст. 265 КК України), незаконному виготовленні ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (ст. 265-1 КК України), а також у погрозі вчинити викрадення або використання радіоактивних матеріалів з метою примусити державу вчинити будь-яку дію або утриматися від вчинення певної дії, якщо існують реальні підстави побоюватися здійснення такої погрози (ст. 266 КК України);

12) можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних засобів (контрабанда вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї (ст. 203 КК України) і наркотичних засобів (контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів (ст. 305 КК України);

13) спроби створення і функціонування незаконних воєнізованих збройних формувань, тобто створення не передбачених законами України воєнізованих, збройних формувань або участь у них (ст. 260 КК України), намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави (вплив у будь-якій формі на діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343 КК України), погроза або насильство щодо такого працівника (ст. 345 КК України), посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України), захоплення працівника правоохоронного органу як заручника чи його близьких родичів із метою спонукання до вчинення чи утримання від вчинення певної дії, як умови звільнення заручника (ст. 349 КК України); найманство, вчинене з метою повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності держави (ст. 447 КК України);

14) прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України реалізуються через умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі (ч. 2 ст. 110 КК України).

Враховуючи наукові дослідження та проведену нами класифікацію злочинів проти інтересів України у сфері

державної безпеки в залежності від переліку реальних та потенційних загроз державній безпеці України, можна сформувати ще одну систему злочинів, беручи до уваги те, як саме кримінальний закон охороняє суспільні відносини з охорони інтересів України у сфері державної безпеки – чи це основний об'єкт кримінально-правової охорони, чи додатковий.

Отже, суспільні відносини з охорони інтересів України у сфері державної безпеки виступають основним безпосереднім об'єктом кримінально-правової охорони у таких злочинних діяннях: злочинах, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109 КК України); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України); фінансування дій, вчинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК України); державна зрада (ст. 111 КК України); посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України); диверсія (ст. 113 КК України); шпигунство (ст. 114 КК України); перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК України).

Наступна категорія злочинів характеризується тим, що суспільні відносини з охорони інтересів України у сфері державної безпеки виступають додатковим обов'язковим об'єктом кримінально-правової охорони:

- злочини, спрямовані на порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК України); порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин (ст. 177 КК України);

- виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (ст. 199 КК України); умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму (ст. 209-1 КК України); нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК України); маніпулювання на фондовому ринку (ст. 222-1 КК України); незаконна приватизація державного майна (ст. 233 КК України); незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України); розголошення комерційної або банківської таємниці, що належить державі (ст. 232 КК України); незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232-1 КК України);

- розголошення державної таємниці за відсутності ознак державної зради або шпигунства (ст. 328 КК України); передача або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану в процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330 КК України);

- службова небдливість (ст. 367 КК України);
- розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (за відсутності ознак державної зради (ст. 422 КК України);

- пропаганда війни (ст. 436 КК України); планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України); найманство, вчинене з метою повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності держави (ст. 447 КК України).

Третя категорія злочинів посягає на суспільні відносини з охорони інтересів України у сфері державної безпеки, де ці відносини виступають додатковим факультативним об'єктом кримінально-правової охорони:

- контрабанда зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних засобів (ст. 201 КК України); контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів (ст. 305 КК України);

- створення злочинної організації (ст. 255 КК України); сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256 КК України); терористичний акт (ст. 258 КК України); втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК України); публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258-2 КК України); створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК України); сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4 КК України); фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України); створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, керівництво ними, фінансування та інші види матеріального забезпечення з метою їх незаконної діяльності (ст. 260 КК України); незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ядерними матеріалами (ст. 265 КК України); незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (ст. 265-1 КК України); погроза вчинити викрадення або використання радіоактивних матеріалів з метою примусити державу вчинити будь-яку дію або утриматися від вчинення певної дії, якщо існують реальні підстави побоюватися здійснення такої погрози (ст. 266 КК України);

- вплив у будь-якій формі на діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343 КК України); втручання в діяльність державного діяча (ст. 344 КК України); погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) і щодо державного діяча (ст. 346 КК України); посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України); захоплення працівника правоохоронного органу як заручника чи його близьких родичів з метою спонукання до вчинення чи утримання від вчинення певної дії, як умови звільнення заручника (ст. 349 ККУ України);

- зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України);
- порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України);
- геноцид (ст. 442 КК України).

Характерною особливістю системи злочинів проти основ національної безпеки України у сфері державної безпеки з об'єктивної сторони є вчинення їх шляхом активної поведінки у формі дії. Більшість таких злочинів сконструйовані з формальним складом (наприклад, державна зрада, диверсія, шпигунство, розголошення державної таємниці). Окремі злочини проти інтересів України конструюються як усічені склади (змова про вчинення злочину, передбаченого ст. 109 КК України, розглядається як закінчений злочин на стадії готування; посягання на життя державного чи громадського діяча відповідно до ст. 112 КК України вважається закінченим із моменту замаху на вбивство; диверсія (ст. 113 КК України) вважається завершеною незалежно від фактичного настання наслідків, з метою яких було вчинено цей злочин).

Час та обстановка вчинення злочину є обов'язковими ознаками окремих злочинів (наприклад, однієї з форм

державної зради: перехід на бік ворога може вчинятися лише у воєнний час або період збройного конфлікту; перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період), але у більшості випадків вони відіграють роль фактора, що вказує на підвищену суспільну небезпечність злочинного діяння (диверсія, вчинена у період збройного конфлікту; терористичний акт, вчинений під час проведення масових громадських заходів, що призвів до загибелі великої кількості людей).

Суб'єктами досліджуваних нами злочинів можуть бути фізичні осудні особи, які на момент вчинення злочину досягли 16-річного віку. Проте, за вчинення ряду злочинів кримінальна відповідність може наступати раніше – із досягненням 14-річного віку на момент вчинення злочину (посягання на життя, погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча, диверсія, терористичний акт (ст. 112, 113, 258, ч. 2, 3 ст. 345, ч. 2, 3 ст. 346, 348, 349 КК України).

Для окремих складів вказаних нами злочинів характерний спеціальний суб'єкт вчинення злочину: 1) лише громадянином України може бути вчинена державна зрада (ст. 111 КК України); 2) лише громадянином іноземної держави або особою без громадянства може бути вчинено шпигунство (ст. 114 КК України); 3) службова особа, як спеціальний суб'єкт злочину, виступає у складах кримінально-протиправних посягань, передбачених ст. 210, 364, 367, 368, 438 КК України; 4) військовослужбовець чи військовозобов'язаний – ч. 1 ст. 422, 438 КК України; 5) представник влади – ст. 364 КК України. Важливо також звернути увагу на те, що представник влади, як суб'єкт злочину, виступає кваліфікуючою ознакою складу злочину у діяннях, передбачених ст. 109, 110 КК України, а службова особа, як суб'єкт злочину, виступає кваліфікуючою ознакою у злочинах, передбачених ст. 176, 177, 201, 222-1, 229, 256, 258-1, 258-4, 343, 344 КК України. Також є ряд злочинів, де особа, якій інформація стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, виступає спеціальним суб'єктом злочину – ст. 209-1, 232, 328, 330, ч. 2 ст. 422 КК України.

У злочині, передбаченому ст. 437 КК України, суб'єкт є загальним, проте такі дії, як планування, підготовка, розв'язування або ведення агресивної війни може вчинятися, як правило, службовою особою Збройних Сил, інших військових формувань України чи службовою особою вищого органу державної влади, чи центрального органу виконавчої влади, яка відповідно до своїх повноважень може здійснити вказані дії, пов'язані з веденням агресивної війни (військового конфлікту). Порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України) може вчинятися загальним суб'єктом, в окремих випадках – військовослужбовцем, віддання наказу про вчинення відповідних дій може вчинятися службовою особою, яка за своїми повноваженнями може віддати накази, які стосуються права війни. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 447 КК України, у перших п'яти формах є загальним. Взяти участь без дозволу відповідних органів державної влади у збройних конфліктах інших держав із метою одержання матеріальної вигоди може найманець, що спеціально завербований, як правило, за кордоном, для фактичної безпосередньої участі у воєнних діях; не має прямого юридичного зв'язку зі сторонами, що перебувають у конфлікті; отримує матеріальну винагороду у більш значному розмірі, порівняно з особовим складом збройних сил сторони, яка його завербувала [4, с. 1236].

Суб'єктивна сторона злочинів проти інтересів України у сфері державної безпеки характеризується прямим умислом, і висока суспільна небезпечність цих злочинів виражається в їх суб'єктивних ознаках. Всі ці злочини здійснюються умисно і з прямим умислом, за якого особа

бажає заподіяти шкоду інтересам України у сфері державної безпеки. Особливістю характеризується і мета злочину, що виражається у заподіянні шкоди цьому об'єкту: особа діє з метою зміни чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, завдання шкоди територіальній цілісності і недоторканності держави, заподіяння шкоди суверенітету, обороноздатності України, іншим сферам життєдіяльності держави.

Варто звернути увагу на ст. 209-1 КК України, що має назву «Умисне порушення законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму». У диспозиції цієї статті не міститься жодних положень, що стосуються фінансування тероризму, тому така назва є недоречною. Крім того, в чинному законодавстві існує норма, що встановлює кримінально-правову відповідальність за фінансування тероризму – це положення ст. 258-5 КК України.

Висновки. Тенденції розвитку геополітичних та внутрішньодержавних суспільних відносин диктують Українській державі нові умови співіснування та розвитку. Яскравим прикладом цього можна вважати внесення законодавцем певних змін у систему кримінального законодавства – в межах злочинів проти основ національної безпеки України нещодавно (з 2014 року) встановлено кримінальну відповідальність за фінансування дій, вчинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону; перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань у особливий період. Саме зараз держава перебуває в стані війни, політичної та економічної нестабільності, тому ці норми є життєво необхідними для її повноцінного функціонування. Законодавець повинен і надалі працювати у відповідному напрямку, створюючи для своєї держави дієві законні механізми захисту інтересів держави в сучасних геополітичних умовах.

Зважаючи на те, що Конституцією України встановлено пріоритет держави в захисті особи – людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканності і безпеки, а також те, що положення Закону України «Про основи національної безпеки України» при роз'ясненні поняття «національна безпека» ставлять на перший план захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, а далі суспільства і держави, вказані об'єкти кримінально-правової охорони визнаються найвищою соціальною цінністю в Україні. Саме тому варто привести у порядок розташування відповідних розділів Особливої частини КК України згідно з положеннями Основного Закону України.

Важливо наголосити на необхідності існування ефективної нормативної системи захисту інтересів України у сфері державної безпеки від злочинних посягань іноземних громадян. Крім того, добробут держави залежить, у першу чергу, від політичної стабільності та ефективності управлінської моделі. Зважаючи на те, що законодавець як реальну загрозу інтересам України у сфері державної безпеки визнає поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, постає необхідність у створенні та ефективній реалізації системи засобів та заходів кримінально-правової боротьби з такими негативними явищами.

Список використаної літератури:

1. Бодрук О.С. Структура воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти : монографія / О.С. Бодрук. – К. : НІПМБ, 2001.
2. Вереща Р.В. Суб'єкт злочину: наук.-практ. посіб. – К.: Алерта, 2014.

3. Корж І.Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових поняття / І.Ф. Корж // Правова інформатика. – 2012. – № 4 (36). – С. 69–75.
4. Коханюк Т.С. Системні та системоутворюючі зв'язки кримінального закону / Т.С. Коханюк // Право і суспільство. – 2011. – № 1. – С. 216–220.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 6-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. Юридична думка, 2009. – С. 243–271.
6. Чуйко З.Д. Фактори забезпечення національної безпеки України в контексті євроінтеграції // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – № 1. – С. 426–434.
7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 (зі змінами).
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Голос України. – 2001. – № 107 (зі змінами).
9. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV // Голос України. – 2003. – № 77.
10. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI // Голос України. – 2010. – № 132 (зі змінами).
11. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України : Постанова від 16.01.1997 № 3/97-ВР // Голос України. – 1997.
12. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Голос України. – 2003. – № 134. – Офіційне видання від 22.07.2003. – № 134 (зі змінами).
13. Про Стратегію сталого розвитку «Україна– 2020». Президент України: Указ, Стратегія від 12.01.2015 № 5/2015 // Офіційний вісник Президента України. – 2015 р. – № 2. – 14 с. – Ст. 154.
14. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // Голос України. – 2003. – № 45 (зі змінами).